

der oft undankbaren Welt der meisten Lehrer Lohn, dass sie arm sterben". Tolažimo se pa s svetopisemskimi bosedami: "Kakor zvezde se bodo svetili, kateri so jih veliko poučili v pravici".

Delujemo torej z dušo in telesom v vzgojevanje нравnih značajev, dokler smo zdravi in krepki.

"Če delavc se vpeha,
Trpljenje mu neha,
Ga delapust vabi,
Večer ga hladi".

Tudi nas bode hladil večer našega trudnega življenja, ako bomo vestno izvrševali vzvišeno in težavno nalogo svojo ter stopili bomo z mirno vestjo in veselim srcem v zasluženi pokoj; saj, pokoj le po borbi je sladak — prijatelj moj!", pravi naš mlajši pesnik.

Blagor onemu, komur v spominu — v ogledalu njegove preteklosti — odseva prijazen obraz, znamenje blagega človekoljubja! On pač lahko zložno počiva v senci plodonosnega drevesa ter z veselim obrazom gleda npravne, neomahljive značaje, katere je s svojim vzgledom vzgojeval. Ta postavil si je v srcih učencev svojih nerazrušljiv spominek hvaležnosti in kadar mu prestriže neizproslija smrt nit njegovega trudapolnega življenja, spremi ga marsikateri veljaven in častljiv mož k zadnjemu počitku, združujè vzdihljeje svoje s pesnikom:

"Zvonovi zvonite,
Domov ga spremite,
Gre z dela in teže
Učitelj trpin. —"

Knjiga Slovenska.

§. 28.

Miklošič, preslavni jezikoslovec slovanski, staroslovénski „per eminentiam“, je spisal vzajemno ali primerjajočo slovnico slovanskih jezikov (Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen) v štirih vélikih delih. Kakor se vidi iz naslova, pravi jim „Sprachen“ t. j. jeziki; tudi jih ne loči na dvoje, kakor Dobrovský in Šafařík, marveč jih vreduje ter razlaga po sorodnosti ali bližnji podobnosti s prvim knjižnim jezikom slovanskim, in nasledvajo si v glasoslovju (Lautlehre I. 1852), pa tudi v oblikoslovju (Formenlehre III. 1856) njegovem po tem-le redu:

1. Staroslovénski. 2. Novoslovénski. 3. Bolgarski. 4. Srbski. 5. Maloruski.
6. Ruski. 7. Česki. 8. Poljski. 9. Gornjesrbski. 10. Dolnjesrbski.

Prvi književni jezik slovanski, v katerem sta v 9. veku učila in pisala sv. Ciril in Metod, v katerem so govorili in pisali nju učenci in nasledniki, v katerem so pisane najstarejše cerkvene knjige slovanske, ki so se nam ohranile v starodavnih prepisih, mu je staroslovénski ali staroslovenščina. In staroslovenščina je mati novoslovenščini pa bolgarščini, piše Miklošič l. 1852 (S. XI). Novoslovenščina, ki se je nekdanje veliko dalje razprostirala, razteza se še sedaj ne le po sedanjem Slovenskem, ampak tudi po Hrvaškem, zlasti po treh županijah, Varaždinski, Zagrebski in Križevski, in brez dvoma tudi po zapadnem Ogerskem, posebno po Zaladski (Šimeški, Železnogradski) županiji. Sicer jo je po Hrvaškem, zlasti po mestih, srbščina mnogo premenila, vendar je še zdaj celó govorica meščanov po omenjenih županijah bližje slovenščini nego srbščini; torej Miklošič zdaj tako zvano hrvaščino, katero Habdelić v 17. sto-

letju še imenuje slovenščino, v primerjavi razlaga z novoslovenščino. — Bolgarščina, izvirajoča iz staroslovenščine, se je po vplivu več jezikov, zlasti škipetarskega, tako preobrazila, da ima sedaj slovnico v mnogoterih ozirih neslovansko, slovar pa še dokaj slovanski. Bolgarščina se je po tem takem veliko bolj oddaljila od svoje matere, kakor sestra njena novoslovenščina.

Kteri so Srbi ali Srbijani, to se vé; kteri pa so po jeziku Hrvatje, to mej učenjaki še ni prav gotovo. Na to pripoveduje, kod po njegovi misli bivajo Hrvatje, da so tam sosedje Srbom in tù Slovencem, in da se jezikovno najbolje ločijo po zaimku ča; Slovencem služi kaj, Srbom što. Nekdaj so bili pač bolj razširjeni, a sedaj se jim godi kakor Slovencem, da njihov jezik nazaj potiska srbščina. „Die geringen verschiedenheiten des chorvatischen u. serbischen haben mich bestimmt sie unter einem zu behandeln“ — pravi l. 1852 (Lautlehre S. IX). — Leta 1879 pa v drugem natisu (Lautlehre II. S. 391) prav na tanko popisuje, kteri so Srbi in kteri so Hrvatje po jeziku, kod bivajo, in da se oboji skupaj ločijo v ekavce, ijekavce in ikavce, ter str. 392 pomenljivo pristavlja: „Hier möge noch bemerkt werden, dass mir serbisch und chorvatisch als zwei sprachen gelten und dass ich den ausdrück jezik srbski ili hrvatski für falsch halte“. — V tej reči pa mu oporékajo drugi učenjaki p. Daničić, Jagić, Krek itd.

Na petem mestu po notranji podobnosti mu je malorusko, ki se znanstveno nikakor kot narečje velikoruskemu ne more prištevati, marveč je jezik posebej.

Velerusko ima bogato slovstvo, pa pravi značaj tega jezika je težko spoznati, ker knjižni jezik je nekako v sredi mej staroslovenskim in čistim rusovskim, ki ga narod govori. — K češkemu šteje Miklošič tudi slovaško narečje ter pravi, da je nespametno, kar se sedaj poskuša, pisati ga posebej za književen jezik. Mali razločki se smejo prezreti vsled koristnosti zedinjenja s staro bogato češko književnostjo. — Poljski jezik ima obilno izvirno slovstvo, vendar je v slovnici večja njegova vnanja (extensive), kakor pa notranja (intensive) olika, pisal je tedaj; a sedaj se je že tudi v tem oziru napredovalo (cf. Malecki itd.). — Kakor Dobrovský loči tudi Miklošič severne Vende ali Srbe po jeziku na dvoje in razlaga na devetem mestu gornje srbsko, in na desetem primerja omenjenim slovanskim jezikom dolnje ali nižje srbsko. Morebiti ktero teh dveh tudi dalje proti severu sega in kolikor že pojasnjuje narečje polabsko (Šafařík, Schleicher), pisal sem l. 1860. — V II. in IV. delu primerjajoče slovnice jih že ne razpostavlja tako očitno, vendar jih razlaga še po istem redu.

V dobi novejši deli Miklošič Slovence po rodu in govoru na čvetero: Sloveni so mu karantanski ali noriški, panonski, daciški in bolgarski (Lautl. II. 1879. S. 33. 34). — V „Etymol. Wörterbuch der slav. Sprachen 1886“ pa Slovence vse po njih govoru razkrojuje skoro kakor Šafařík, kajti po vzgledih, ktere navaja v omenjeni knjigi, prikazuje se jih vsaj šestnajstero: Panonsko-, karantansko-, dakovsko-, bolgarsko-slovénski, srbski, hrvatski, malo-, belo-, veliko-ruski, česki, slovaški, poljski, kašubski, gornje-, dolnje-srbski, polabski.

§. 29.

Prvi književni jezik slovanski se v domačih in tujih knjigah imenuje: Stari cerkveni jezik slovanski, sveti, obredoslovni, književni slovanski, staroslovanski, moravski, slovaški, staroruski, starosrbski, starobolgarski, srbsko-bolgarsko-macedonski, starokarantanski, panonski, slovenski, staroslovenski. — Ktero imenovanje je pravo?

Staroslovanski (altslavische Sprache) ali občeslovanski (Schlözer, Čaplovič, Rakoviecki, Karamzin itd.) se ne more imenovati, ker ni oče vsem sedanjim narečjem ali jezikom slovanskim. — Tako tudi ne moravski (Evgenij, Kalajdovič), slovaški (Cyprien Robert,

Štur, Kollar, Dalimil, Čaplovič, Jordan) ali ruski (Kohl itd.), ali starosrbski (Miehovita, Solarić i. dr.). — Dobrovský je v tej reči zelo omahoval. Imenuje ga narečje, časi slovansko ali staroslavonsko (Altslawonisch), staroslovansko (Slavica vetus), časi starosrbsko, časi starobolgarsko, in da bi se pač ne zmotil, naposled celó srbsko-bolgarsko-macedonsko narečje! — Cirilsko narečje (Šafařík), Cyrillčina (Hattala) se tudi ne more zvati; vsaj so ga razun Cirila govorili in pisali Metod in mnogi drugi učenci in nasledniki.

Sploh se imenuje cerkveni ali stari cerkveni jezik slovanski (Das Altkirchenslavische p. Leskien), sveti ali liturgiški jezik slovanski (Slavica lingua sacra). V tem smislu mi je vseč, kar svetuje Miklošič. Prvi knjižni jezik slovanski, pravi, se je pozneje po bolgarskem, hrvaškem, srbskem in rusovskem mnogotero spremenil, in ta tako spremenjeni jezik, ki je sedaj še vzhodni cerkvi v rabi, naj se imenuje cerkveni jezik slovanski (Die slavische Kirchensprache).

Prvi književni jezik slovanski ima se zvati starobolgarski, to je trdilo mnogo učenjakov in jih še trdi na pr. Vostokov, nekaj časa i Schlözer i Jordan, Šafařík, Schleicher, Schmidt, Hattala, Leskien itd. — Temu nasprot se je stanovitno boril Kopitar in se vedno še bori Miklošič.

Jako iskreno je o tej stvari pisaril Kopitar. Popustivši Dobrovskega misel — je v svojih spisih dokazoval, da domovina nekdanjemu cerkvenemu jeziku slovanskemu je Panonija in da oni jezik je panonski, slovenski ali kar stari karantanski. Miklošič se je poprijel njegovih dokazov ter jih dovršil dotlej, da mu človek z doro véstjo rad pritegne, da prvi književni jezik slovanski je bil slovénski, in da se prav imenuje staroslovénski. — Kaj in kako je dokazoval to Kopitar in deloma Miklošič, opisal sem v „Izvéstju gimnazije Ljubljanske l. 1860 (str. 13 — 18).“ Poslej to Miklošič krasno razkazuje v „Ersch u. Grubers Encyklopaedie l. 1860, Altsloven. Formenlehre in Paradigmen l. 1874, Beiträge zur Altsloven. Grammatik 1876 itd.“.

Vostokov ga je imenoval „drevnee staroslovjanskoe narêčie“, ktero je sklepal najprej z bolgarskim; poslej mu je iskal domovine v Macedoniji ter je pripoznal, da je ta „sobstvenno cerkovno-slovenskij jazyk“ mogel biti last i macedonskim i moravskim i panonskim Slovenom, in da se razodeva sedaj v cerkvenem slovstvu bolgarskem, srbskem in ruskem.

Da je stari cerkveni jezik slovanski v tesni zvezi s starobolgarskim, to je istina, ki se pojasnjuje iz njegove zgodovine; vendar ima v sebi dokaj, česar bolgarščina nikakor razložiti ne more. Tudi je ime „bolgarski“ (bulgarski) tuje, ni domače, in res je, da se oni jezik, dokler je živel, nikdar ni tako imenoval, pripoznáva Leskien sam. — Ne po kaki reki (Morava), ali deželi (Panonija, Karantanija), tudi ne po kakem človeku (Ciril) ali celó nasilniku (Bolgar) naj se jezik imenuje, marveč po narodu, ki ga je govoril ali ga še govori.

Slovéni bivali so takrat v IX. veku v Panoniji, v Vélíki Moraviji, ob Donavi po obéh stranah ter so občevali z omikanimi Grki, Latini in Nemci. K njim sta prišla sv. Ciril in Metod, njihov jezik pisala, in prav se torej po njih prvi knjižni jezik naš zove slovénski in sicer staroslovénski.

§. 30.

Kopitarju so učenjaki nasprotovali, ker je stari cerkveni jezik slovanski (lingua, quae ante mille fere annos viguit inter Slavos Pannoniae) hotel pripraviti v bližnje sorodstvo s starim karantanskim, ali s sedanjim jezikom slovenskim; tako so oporekati jeli Miklošiču, ki je l. 1852 pisal, da staroslovenščina je mati novoslovenščini

in bolgarščini. Kar sicer ondi (Lautlehre) trdi, da vsem drugim jezikom slovanskim hrani najstarejša pravila in gotove oblike, v tem se pač vjemajo.

Cyrillčina neni matkou všech narečij slovanskich, ni starosrbčina, ni ruština; cyrillčina je matkou jen bulharčiny a slovinčiny, je pisal Hattala l. 1855 v Čas. Čes. Museum, kjer uči, naj se slovanščina razreduje tako-le: A. 1. Cyrillčina. 2. Bulharčina. 3. Slovinčina. 4. Chorvatčina. 5. Srbčina. 6. Ruština. B. 7. Slovenčina. 8. Čeština. 9. Polština. 10. Lužická srbčina.

Nekteri na pr. Sreznjevskij itd. pa pravijo, da so slovanski jeziki ali narečja mej seboj le velika zadruga, in da je prvi književni jezik slovenski le to, kar je starejši brat med brati, starešina ali starosta. — V tem oziru se mu gotovo spodobi pridevek stari t. j. jezik staroslovenski ali staroslovenščina. Tudi nekteri sedanjih jezikov slovanskih ima vže svojo staro književnost, na pr. novoslovénski v spoménikih Brizinskih. Tako se piše in bere o jeziku (narečju) staro- in novohrvatskem, staro- in novosrbskem, staročeskem, staro- in novoruskem itd.

Gledé novoslovenščine, češ, novoslovenščina hčerka staroslovenščine, so nekteri jezikoslovci, sklicevaje se na Brizinske spoménike, ugovarjali Miklošiču, da Slovenci nikakor ne morejo biti neposrednji nasledniki ali potomci panonskih Slovenov (Šafařík l. 1858 Urspr. u. Heim. des Glagol.; Jagić Tisučnica l. 1863). — Miklošič je torej zvesto preiskaval sorodnost prvega knjižnega jezika slovanskega z drugimi ter je njihovo razméro čim dalje bolj na tanko določeval v knjigah svojih. Tako uči sedaj (Lautlehre II. 1879 S. 33. 34) na pr.:

Slovenščina t. j. jezik tistih Slovanov, kateri so v VI. stoletju bivali na levem bregu dolnje Donave in katerim Prokopij in Jornand pravita *Σκλαβηνοί* Sclaveni. Teh nekaj se je podalo čez Donavo na jug in dobilo tam po ljudstvu Huncem in Turkom sorodnem ime Bolgari; njihov jezik je bolgarsko-slovénski. Nekaj se jih je obrnilo proti zapadu in prodrlo v noriške planine: jezik teh Slovenov, ki bi se noriško-slovénski mogel imenovati, je meni novoslovénski. Nekaj se jih je naselilo v Panoniji ter razprostiralo preko Donave Karpatom celó do podnožja: jeziku teh Slovenov pravim jaz staroslovénski; mogel bi se zvati panonsko-slovénski. Nekaj ostalo jih je naposled v svojih sedežih: jezik tega oddelka zval naj bi se dakovsko-slovénski. — Jezik panonsko-slovénski je zamrl po prihodu Madjarov; jezik dakovsko-slovénski popolnoma v začetku pričujočega stoletja (mej Rumuni).

Jezik, v katerem so vže nemški misijonarji Slovenom oznanovali besedo božjo in v IX. veku blagovestnika brata sv. Ciril in Metod, se po virih nikoli drugače ne imenuje, nego slovénski, in ta staroslovénski jezik ali staroslovenščina je v resnici središče jezikoslovstvu slovanskemu, pravi Miklošič. Ne le središče, tudi začetek in svršetek se sme zvati, kažejo na pr. Sreznjevskij, Jagić itd. V staroslovenščini imajo vsi sedanji jeziki slovanski svoje prvo in gotovo pravilo; v njej se vjemajo več ali manj vsi, zlasti v svojih starejih oblikah. Na njo se opira in po njej ravna i novoslovenščina v razmeri, ktera je nam po vsem tem dokazana po Miklošiču.

O počitovanji pri računstvu.

„Ako se začnemo z matematičnimi vednostmi pečati, zadosti nekoliko osnovnih resnic, iz katerih prehajamo po odkazani poti logičnih sklepov na nove ravno tako gotove kakor so one osnovne resnice same; te vednosti so sestavljene iz pojmov, kateri so le zakonom mišljenja podložni. Drugače pa je pri uku fizičnega sveta. Pri tem ne